

Ralph Waldo Emerson.

Írta: RÓZSA DEZSŐ.

HERMANN GRIMM, aki EMERSON-t a németekkel megismertette, többek közt így ír róla: »Az élet lehelle, a tavasz, a szeretet, a hő vágy, bölcsesség és hatalom sugárik műveiből; életet lehel mindenüvé, elüzi a kétséget, erényre, bölcseségre tanít, a szívet nemesítve a remény fáklyáját gyújtja meg lelkünkben«. EMERSON az anyagiasság hazájában emelte fel szavát; hazájának bálványa az anyagi siker: ő honfitársai hibáit ostromozva, erkölcsi javításukra törekszik. Erőt hirdet gyenge korának, mint CARLYLE, igazságot, mint RUSKIN; életének s munkásságának főcélja volt a szellemi erő és férfiaság terjesztése, növelése s ez vezette minden cselekedetében.

A tudomány birodalmának óriási területét vallotta szellemi tulajdonának s magába olvasztotta PLATO-t, PYTHAGORAS-t, SOCRATES-t épp úgy, mint a stoikusok és új platonisták eszméit s majdnem minden hírneves gondolkodó visszhangra talál benne, különösen pedig PLATO, KANT és GOETHE. A kiváló kritikus, ARNOLD, Marcus Aureliussal hasonlítja össze, mások NIETZSCHE-vel vetik egybe, de EMERSON oly sajátos egyéni bélyegét nyomta műveire, hogy a legeredetibb szellemek közé sorozhatjuk. A kölcsönzött eszme nála új alakot, más formát nyer, újjá születik.

Születési ideje egybeesik a nagy angol regényíró BULWER, Lord LYTTON születési idejével: 1803. május 25. Gyermekkorában Bostonban nyugodtan telt el, amint egész élete is nem volt nagyon gazdag eseményekben. A gyermek lelke nem mutatott semmit abból a hevesvérűségből, forrongásból, ami a nagy szellemeknél mutatkozni szokott s a képzelet túlcsapon-

gása a koraérett érvényesülésre törés, nyugtalan vágyak kielégítése nem ejtette hatalmába, hogy sokat ígérő reményeket kelthetett volna.

EMERSON a hitszónoki pályára készült s állást is vállalt Bostonban. Gyönyörű, szellemileg is magas fokon álló ifjú nejét másfél évi házasság után elveszte, ami mély sebet ütött EMERSON szívéen. Mint hitszónok egyéniségét nem adta fel s minden beszédében érezhető volt, hogy e régi szövegből új igazságokat olvasott ki s a vallás tételeit lelke fényévet megvilágítva adta elő. Azonban összeütközésbe került a vallás egyes szertartásaival az úrvacsora értelmezésénél s ott hagyta állását, mert azt tartotta, hogy nem végezheti azt, amit nem végezhet egész lelkével s meggyőződésével.

Megválva Bostontól, eszméinek tápot, lelkének új léggört keresendő, európai útra határozta el magát.

GARNETT, EMERSON híres életírója találóan jellemzi Európa állapotát 1833-ban, mikor EMERSON átkelt az óceánon. Béke uralkodott mindenfelé, de a létező politikai rend, Angliát és Oroszországot kivéve, mindenütt fel volt forgatva s a gondolatok világában hangosan szólaltak meg az ellentétes irányok. Liberalismus volt az uralkodó elv még azoknál az államférfiaknál is, kik a gyakorlatban ellene voltak, de a szellemi téren óriási reactio mutatkozott.

NEWMAN a régi egyházat az anglikanizmussal akarta összeegyeztetni, LAMENNAIS a socialismussal. Középkori építészet jött divatba; az előző század művészi és költői ideáljai elvesztik értéküket, becsüket és hitelüket ... SCOTT uralkodott az egész európai irodalomban, a latin nemzetek hagyományos classicismusát megdöntötte a romantikus iskola. BYRON még nagyhatalom volt. A SHELLEY-től és KEATS-tól elvetett mag nőni kezdett, bár nevüket mint WORDSWORTH-ét és COLERIDGE-ét csak Angliában s Amerikában hallották . . . HEGEL bölcséleti rendszerét nem lehetett megczáfolni s nem akarta senki elfogadni. GOETHE gondolkodása bélyegét hordja magán a kor. A gőz épp a látóhatár fölött volt, az elektromosság épp alatta. Mindenütt fejlődés; a társadalomban HEINE mondanása látszott uralkodni: les dieux s'en vont. Ez igaz volt. Egy év ragadta ki az élők sorából GOETHE-t, SCOTT-ot, HEGEL-t, BENTHAM-ot, CUVIER-t (nálunk KAZINCZY-t, KISFALUDY-t). CHA-

TEAUBRIAND visszavonult az élettől, COLERIDGE a világból volt nemsokára távozandó s így nagy úr támadt a HUGO-k és CARLYLE-ok s az akkor még ismeretlen COMTE és EMERSON számára.«

Ebben a kórban jött EMERSON Európába, hogy új rokonságokat találjon maga és felebarátjai között. Miután Olaszországban végig tanulmányozta a művészet remekeit, Angliába ment; felkereste COLERIDGE-t, TAYLOR-t és különösen CARLYLE-t, aki főoka volt, hogy hat havi olasz tartózkodása után Angliába ment.

CARLYLE mint történetíró és aesthetikus nagy szerepet játszott korának szellemi életében. Hazájába a német irodalmat és bölcsészetet ő vezette be, ő ismertette GOETHE-t, SCHILLER-t s mintegy az átmenetet jelzi a forradalmak viharos korszakából a béke és nyugalom korába. Ennek az átmenetnek ő volt közvetítője; a kialvó tűzforrástól, a lángoló lelkesedéstől, mely a nemzeteket felrázta, a világossághoz, a világító fényhez az ő munkássága vezetett. E munkásság az erős férfi után való vágyat visszhangozza, az erő hiánya tölti el fájdalommal s korának szilárdságot és erőt hirdetett. Ez az oka annak a sötét pessimismusnak, mely műveit áthatja ellentétben EMERSON sugárzó optimismusával. Nem indult a tömeg után s nem hízelgett ösztöneinek, ezért kellett 42 éves koráig várnia, míg az »eltompult világ ellenállása után« elismerés lehetett osztályrésze.

Mikor EMERSON Európába jött, CARLYLE komor eget látott maga fölött, melyen nem tört át a reménynek csak egy csilláma sem s mély elkeseredésben, visszavonultan élt neje birtokán, Anglia egyik legelhagyatottabb helyén. Csalódott, nem értették meg. Kiadója nem akadt, atyja meghalt s a legnagyobb ember, GOETHE is eltávozott az élők sorából, az egyetlen, ki elismerte, megértette. S ez elhagyatottságban jön hozzá egy ifjú ember az új világból, azért, hogy őt lássa. Könnyen elgondolhatjuk, hogy CARLYLE lelki állapotára nem csekély hatást gyakorolt s nagyban előmozdította annak az állandó és bensőséges viszonynak megalakulását, mely a két nagy elmét baráti köteléssel fűzte együvé s végig kísérte egész életükön.

Érdekesen írja le EMERSON első találkozásukat: mint talált

a magános házra, kétségbeejtőn kopár halmok-között, »ahol a magános tudós hatalmas szívét táplálta« s minő fogadtatásban részesült.

Rövid együttlétük elegendő volt, hogy eszmecseréjük kölcsönös elragadtatással töltse el őket, de az idő rövidsége miatt nem domborodhatott ki annyira egymás előtt egyéniségük különbözősége.

Európai útjában szerzett gazdag tapasztalatai roppant értéket képviseltek EMERSON eszméi számára. Egy évi távollét után hazatért s miközben másodszor megnősült, egymásután, tartotta felolvasásait MICHEL-ANGELO-ról, MILTON-ról, LUTHER-ről, a történet philosophiájáról s egyebekről. Első könyve 1836-ban, tehát európai útja után jelent meg.

Concordban telepedett le, melyet találóan neveztek az Egyesült-Államok Weimarjának, mert itt volt annak a szellemi életnek központja, melyet EMERSON indított meg. 1848-ban indult második európai útjára, hogy a meghívásoknak eleget tegyen s megtartsa felolvasásait, többek közt az értelemről s a XIX. század szelleméről, most már mint hírneves férfi. S a 15 év, mely EMERSON és CARLYLE első találkozására óta eltelt, mindkettőt győzelemre segítette s érvényre juttatta eszméiket. Most már világos lett előttük, hogy – mint GARNETT mondja – »egy hegytetőről, de mint két folyam, különböző s ellenkező irányban folynak«. CARLYLE fájdalmasan szemlélte a szakadékot, mely nézeteik között keletkezett, de hisz »a sziklaretegek mélyen, mélyen az óceán alatt egyesülnek«. Elő is tört mindig a rejtett érzelm, az eltakart tűz: barátságuk nem lobbanhatott ki soha.

EMERSON hazája közéletében is részt vett s eddigi nézetkülönbségeikhez politikaiak is járultak. EMERSON abolitionista volt; a négerék felszabadítása mellett foglalt állást, mert szerinte, ha a rabszolgaság az ország jólétét előmozdítaná is, szerinte le kell hogy mondjon az ország oly nyereségről, melyet ily erkölcstelen módon szerez. CARLYLE viszont részint túlbecsülte a déli államok rabszolgáinak helyzetét, részint az előtte ijesztő példaként álló angol munkásság készítette az abolitionismus elleni állásfoglalásra. Ő az angol munkások szabadságát a »lerészegedés és éhezés szabadságának« nevezte s elijedt annak gondolatától, hogy a négerék is oly szánandó nyomorúságba süllyedjenek.

Így magyarázható, hogy EMERSON, a legbékeszeretőbb ember a harcz kitörését örömmel üdvözölte. De az sem szakította szét barátságuk kötelékét. Később a közelgő öregség borította leveleikre a melancholia árnyát. 1853-ban halt meg mindkettőjük anyja; közös barátjaik távoztak az élők sorából, CARLYLE-t hú neje váratlanul hagyta el: hirtelen halállal múlt ki. CARLYLE és EMERSON 1872-ben látták egymást utoljára, mikor EMERSON-I Glasgowban Lord Rektorra akarták választani, de DISRAELI ellenében megbukott. CARLYLE-t örömmel tölte el EMERSON látása. »Szép látvány – úgymond – egy férfi, ki az étellel és viliággal mindig elégedett s ki ily szomorú napokban is megőrzi bizalmát s lelke vidámságát.«

EMERSON utolsó éveit betegség s az emlékezet gyengülése zavarta meg. De CARLYLE képe mindig emlékezetében maradt. Valahányszor arczképét a falon megpillantotta, mosolyogva monda: »Ez az ember, ez az én emberem«. Meghalt 1882-ben, LONGFELLOW halála évében, miután nem sokkal előbb CARLYLE is elhunyt s a halál e periódusban aratta le DARWIN-í, BEACONSFILDE-t, ROSSETTI-t, ELIOT-ot, nálunk ARANY-t.

EMERSON az emberiség egész történetén egyazon szellemet látja végigvonulni, megnyilatkozni. Ez intézi a világ sorsát, övé Caesar keze, Plato agya, Krisztus szíve, Shakspeare dallama, s e szellem munkásságának nyilvántartása: történet, hatása és visszahatása természetnek és gondolatnak. De a történet igazságai sem vethetnek fényt a halál és halhatatlanság mysteriumaira. A történetnek EMERSON szerint a tényekre mint symbolumokra tekintő bölcseséget is kellene tartalmaznia; mélyebb alapokon szeretné a történetet látni, hogy célja és eredménye igazi erkölcsi reform legyen s az önzés és a büszkeség krónikája helyett az emberi természet és lélek mélységeit mutassa. De a tudomány ösvényén keresztül nem juthatunk a természet titkainak mélységébe, »az indus, a gyermek, az iskolázatlan farmer közelebb van a világhoz, melylyel a természet mélységeibe láthat, mint az anatómus vagy régiségbúvár«.

Főművében, »Az emberi nem képviselői«-ben kifejezésre jutnak fontosabb eszméi. A nagy ember cultusát hirdeti itt, kiért az egész természet élni látszik, ki által a világegyetem revelálódik, ki által gondolataink világosabbakká válnak.

Minden nagy embert az emberi nem képviselői közé számít. De nem azt, aki korának és a tömegnek ösztönei után indul, hanem azt, akivel mintegy a természet új része nyílik meg, aki megfelel a kérdésekre, melyek felebarátai lelkében forrongnak s melyekre azok hangot nem találnak.

A történet könnyen változtatható át egy-két nagy ember életrajzává. Az emberi nem képviselőinek tartja: a bölcsészt (Plato), a mystikust (Swedenborg), a skeptikust (Montaigne), a költőt (Shakespeare), a tett emberét (Napoleon) és az író (Goethe).

Mint Plato, Emerson is azt tartja, hogy a jó hatja át az egész világegyetemet s hogy az erény alapja az igazságba vetett hit és bizalom. Amint a nap nemcsak hogy láthatóvá teszi a világot, hanem oka az életnek s a természet fejlődésének is, olyan a jónak ereje is. Amint a nap nem maga a látás és a látott dolog, hanem ezek fölött áll, úgy a jó is nem maga a tudomány és igazság, hanem ezek fölött áll. Az örök szépnek és igaznak és jónak mennyei birodalmába visszatérhet a lélek a szépnek lajtorjáján a szeretettől kísérve. Plato a költészetet és művészetet csak mint nevelési eszközt engedi meg, hogy felemeljen és nemesítsen, különben száműzi, mert csak az árnyék árnyékát mutatja, a látszatot utánozza. Emerson, mint előbb már említettük, a nevelés szempontját szintén fölébe helyezi a művészetnek és költészetnek, melyeknek az erkölcs szolgálatában kell állniok.

A közönséges ember látja a napot, a csillagokat, a földet s nem tagadja, hogy van bennök valami érzékfeletti, de a költő szellemi egységet visz közéjük, életet oda, ahol előbb csak kövek voltak. A költőnek ezt az egységesítő erejét dicsőíti PLATO-ban, kit épp annyira tart költőnek, mint philosophusnak. A philosophus az ember értelméhez szól; a dolgok lényegébe hatolva, a megismerés új forrásait nyitja meg, a mystikus' ösztönszerűleg megérzi, látja azt, amit a bölcsész tud. Istentől megihletett látnoknak tartja a XVIII. században élt SWEDENBORG-ot, a nagy svéd tudóst és mystikust. Swedenborg a természet törvényeit egyetemes écvényűeknek tartotta s magát a természetet mint nagy symbolumot fogta fel, a természet minden részéből theologiai fogalmat alkotott (pl. a hold hitet jelent).

A mysticismus egészen más értelmezésének híve és egyik vezetője EMERSON, mint amit SWEDENBORG hirdetett, ki a természetet gondolatokba ültette át; nála az érzékelhető dolgok mind symbolumok voltak, de merev symbolumok, tagadva a világegyetemet mint élő organismust. Azonban rendszere az üres mysticismusok typusa, mert mint erkölcsi erő nem életképes, mert a való világot az anyagi világtól különálló s magasabb világnak tekinti. EMERSON mysticismusa a jónak, az igaznak, a szépnek szeretetében és a tudásban van s az emberi képességben való hitben. A jóság, a szépség és a tudás összefüggésnélkülinek s igaztalannak látszik. EMERSON szerint a mélyebb belátás felösméri a többi elemmel való összhangot, összefüggést.

EMERSON szerint a skeptikus az igazi bölcs, aki nem hitetlen, nem tagad s nem állít semmit sem, hanem megvizsgálja a dolgokat. Ennyiben MONTAIGNE-nek híve EMERSON. MONTAIGNE-t mint az igazi skeptikusok mintáját állítja elének, ő is ellensége a doktrínáknak, valamint a közönséges skeptikusoknak, kik a különböző ellentéteket kijelölik, de azok kiegyenlítéséig nem hatolnak. MONTAIGNE-t tartja a legszabadabb és legőszintébb bírónak, kinek eszméi csodálatát és rokonszenvét ébresztették fel: a hit a lelkiismeretben, az észben és igazságban; keressük az örömeket; ahelyett hogy a halál felett tépelődjünk, töprengjünk az élet felett; az élet ellensége nem a halál, hanem a fájdalom, meneküljünk tehát a fájdalomtól s keressük a lelki békét és nyugalmat. EMERSON azonban az igazi skeptikusoknak sem tulajdonít egyéb jelentőséget, mint hogy az előítéletektől megtisztítják a lelket, mert az igazság templomának csak előcsarnokában maradnak.

EMERSON a költőt repraesentativ természetűnek tartja azon kapcsolatnál fogva, melyet az értelem embereivel ellentétben az anyagi és szellemi világ között létesít. A költő a szépség hirdetője, kinek varázsszavára ledőlnek börtönünk falai. A költők közül SHAKESPEARE-t választja. Róla írva, kiemeli, hogy genialitása nem annyira eredetiségében, mint inkább felvevő, elfogadó képességében rejlik, melylyel, a természet mélységeibe hatolva, az egész világ helyet talált lelkében.

SHAKESPEARE kora a drámának kedvezett s EMERSON rendkívül fontos körülménynek tartja, hogy a színpad közkedvelt-

ségnek örvendett s így nem kellett SHAKESPEARE-nek először tapogatóznia, mert készen talált Ízlést és közönséget s mikor Stradfordból Londonba ment, egy rakás színdarabot talált készen. A természet minden rejtekét ismerte, valamint az emberi életnek idegességét és borzalmát is. Abban különbözik a többi nagy szellemtől, hogy ezek kifürkészhetők, de ő nem. Az értelmes olvasó elhelyezkedhetik PLATO agyában, hogy onnan gondolkodhassék, SHAKESPEARE-ében nem; kifürkészhetlen egyénisége elvész egyetemességében.

Mint PLATO és MILTON, EMERSON is azt tartja, hogy a művészetnek nevelő hatással kell bírnia s nem látta ő-sem, hogy egy remekműnek nem kell egyenes erkölcsi tanítást adnia. EMERSON ebből a szempontból indulva ki, erkölcsi tekintetben hibáztatja SHAKESPEARE munkáját. Ezért nem tartja SHAKESPEARE^ sem az igazi költő-prófétának s ez arra a kijelentésre készíti, hogy a világ még vár igazi költőjére, aki mindent kibékít, mindent összeegyeztet, aki szóval és tettel, szeretettel és igazság-érzettel ragyogóbbá teszi a napfényt.

A költő után EMERSON a tett emberére tér át. Három dolgot követel tőle: jellemet, őszinteséget és heroizmust. Napóleont választja, akit nagy embernek tart, de önzőnek. EMERSON a koránt idézi: hogy Isten minden népnek küld profétát, aki annak nyelvén szól. Paris, London, New-York a kereskedelmi pénzforgalom s anyagi hatalom gócpontjainak meg lévén joguk profétájukat követelni, Isten Napóleont küldte nekik. Napoleon a tömeg istene, melynek összes tulajdonságait, erejét és tevékenységét egyesíti magában. A tetterő és értelem, a munkaszeretet, kitartás és önzés keveréke volt. EMERSON azt mondja? hogy a világ első embere lehetett volna, ha céljai önérdektől mentek. EMERSON a középosztály típusát látja Napoleonban.

EMERSON utolsó típusa az emberi nem képviselői közt az íróé, kinek hivatását abban látja, hogy a mindenütt munkás és teremtő emberi szellem kiváló tetteit hirdesse és történetüket megírja. Mintának GOETHEI veszi. EMERSON szerint a tudós vagy író számára nem létezik leírhatatlan; ő összefüggésében ismeri fel azt, amit a tömeg csak részeiben lát; ő az igazság hirdetője. EMERSON kiemelendőnek tartja, hogy GOETHE kis városban élt, ahol nem volt pezsgő élet s oly korban, melyben Németországnak nem volt vezető szerepe, hogy

fiai szívét büszkeséggel töltse el s ez még sem szorította korlátokba titáni szellemét, melynek egyetemességében saját száza hű visszhangra talált s melynek törekvése volt az egész, természet bölcseségének átértése és befogadása.

Mint GOETHE, EMERSON is azt tartja, hogy az istenség a világegyetem által revelálja önmagát a költőnek és prófétának. Mint GOETHE úgy EMERSON sem fogta fel Istent, mint a természetnek és az embernek urát, ki uralkodik és bíraskodik felette: mindkettő pantheista volt. GOETHENél hibáztatja, hogy a görög gondolkodáshoz közel állván, az eszményi életet mint művészi egészet tekinti s emellett szem elől tévesztette a szellem evolúcióját. Hibáztatja GOETHENél, hogy az életet nem elég mély szempontból fogta fel s az erkölcsi elemnek nem tulajdonított oly óriási fontosságot, mint ő.

Az emberi nem fő képviselőiben találjuk azokat az eszméket, melyek mindig ismét visszatérnek. Így az Überseele munkásságáról, az emberi szellem egyetemességéről, a művészet és erkölcs, a költészet és philosophia közti viszonyról. Már itt juttatja meggyőződését kifejezésre, melyet MATTHEW ARNOLD oly megkapóan fejez ki: »Erős a lélek, bölcs és szép; Istenhez hasonló hatalom csirája bennünk rejlik még; istenek, költők, szentek, hősök vagyunk, ha akarunk.«

Az akarat kérdése vezet a végzet és a szabad akarat problémájához. Vas kényszerű szükségesség ellenében tör előre az emberi élet. A természet könyve a végzet könyve. A végzetnek EMERSON több nevet ad, így nevezi megváltozhatatlan feltételeknek, a világ törvényeinek, megoldhatatlan okok sorozatának, el nem mozdítható határnak, titkos övnek, mely a világot környezi. A megoldásra váró probléma: mily értelemben szabad az ember? Mi az értelme a szabadságnak? S-hogyan kell azt az életben felfogni?

A szabadság az én-nek determináltsága.

Potentialiter minden ember szabad; de ténylegesen csak az, aki szabadságán önmaga munkálkodott, aki az önuralom elérésével eljutott szabadságának uralmáig is. Akik erkölcsi szempontból nem urai önmaguknak, rabszolgái physikai szükségleteiknek, szenvedélyeiknek és méltatlan becsvágyuknak. Az értelem megsemmisíti a végzetet, sőt hasznos munkává is változtathatja, pl. a víz elpusztít embert és hajót, de az úszás

segélyével szembeszállhatunk vele; a tudomány megtanított arra hogy sok betegség ellen védekezhessünk; ellenséges erőket szolgálatunkra kényszeríteni, mérgek megsemmisítésére, kémiai folyamatok ellenőrzésére. A végzet nem köti meg az akaratot, a végzet egy része az ember szabadságának: az ember végzete jellemének gyümölcse. A vas kényszerű körülményeknek semmi sem állhat ellent, de a végzet csak a gyáva számára létezik, az elszánt, akaraterős léleknek minden lehetséges. Az akarat hiánya szolgává teszi a társadalmat; az embert akaraterője teszi és nem a tudás: a tudomány is az akarat nevelését czélozza.

Amennyire az ember gondolkodni képes, szabad. Az ember maga is erőt jelent s eszével elkerülheti, legyőzheti vagy felhasználhatja a természet erőit, uralkodójuk lesz s szolgálivá teheti őket. A gondolat revelatioja emeli az embert a szolgaságból a szabadságba; a szellem felette áll az anyagnak. Szabadok vagyunk, ha egyetemes czéloknak önként engedelmeskedünk. De ama czélok tökéletes cselekvést kívannak tőlünk s ez értelemben nem is tehetünk egyebet: kell akarunk azt, aminek lennie kell. »S így azt hiszem, hogy az élet végső tanulsága az a karének, melyet az elemek és az anyagok zengnek: önkéntes engedelmesség, szükségyszerű szabadság. Ha szelleme felvilágosodott, ha szíve jó, örömmel törődik bele e magasztos rendbe és tudásával viszi véghez azt, amit a kövek szerkezetüknél fogva tesznek.«

A végzetről szóló rész a legmélyebben járó a »Conduct of Life«-ben. A végzet nyomon követi a hatalmat, de viszont a hatalom is határt szab a végzetnek, kíséri és ellensúlyozza azt. A hatalom a sikernek főfeltétele. Az ember azért vágyódik jólétre, mert hatalmat s nem mert kényelmet nyújt. A hatalom szeretete a civilisatio főforrása.

Az önbizalom és erő két oly fogalom, melyet nem győz eléggé hangsúlyozni. Félre nem ismerhető módon nyilatkozik meg itt épp úgy, mint a hősiség felfogásában s közvetve a történetében is CARLYLE hatása. Az egyén legyen hú önmagához, ne másoljon senkit, saját Isten adta lelkének szavára hallgasson.

A kor, melyben EMERSON élt, a tudomány kora volt s a tudomány hatalmas interpretatorra talált benne. Elvetve a

teremtés teoriáját, hogy minden úgy lett teremtve, ahogy van; mint WALLACE, DARWIN és SPENCER előtt, előtte is a természet törvénye-a haladás és fejlődés. A természetben minden felfelé, a tökéletesedés felé tör; a világegyetemben relatív fogalom a maradandóság. Minden változik, a természetben minden pillanat hoz valami újat; nincs pihenés, minden Örökös mozgásban, fejlődésben van; a felszínen a változatoság, a központban az egyszerűség látható. A természetnek mint a szellemnek egyetemes érvényű törvényei csak egy pár törvény végtelen combinációjából állanak. A természet és szellem törvényei azonosak, az anyagi és erkölcsi értékek commensurabilisak, s minden anyagi organisatio egy magasabb erkölcsi célért létezik. Dualismus hatja át az egész természetet, dualismus észlelhető minden jelenségében: fényben-sötétben, árban-apályban; a mágnesű vonzó északi sarkával ellentétben taszítólag hat a déli sark. Minden, ami befejezetlen, feltételezi a maga kiegészítő részét: szellem-anyag, férfi-nő,, egyenlő-egyenlőtlen, subjectiv-objectiv, mozgás-nyugalom, állítás-tagadás.

EMERSON Isten jelenlétét és mindenhatóságát a természet minden atomjában is látta. Ámde a természetet nem téveszti össze Istennel. Á a természet Isten élő jelképe. Isten a végtelen ok, a természet a végtelen hatás. A lét közbeeső phasisa az ember: ha felfelé tör, az isteni szabadság részese; mint a természet része, annak vas kényszerét uralja s a környezet, faj, vérmérséklet, nem és égalj áldozata. De csak mint a természet része. Azonban az ember nemcsak hatás, hanem az oknak közvetlen befolyó tényezője: a végesnek körében munkájával ő is teremtő lesz. EMERSON tanítása arra irányul, hogy a láthatlant helyezzük a látható fölé s magunkban az eszmei tartalmat valósítsuk meg.

Az emberiséget letört óriá-nak mondja; végtelen hajózatatlan tenger hömpölyög közte és a cél között, mely felé törekszik: epedve tekint a távolba, s remél egy jobb jövőt. Nem sírja vissza az aranykort, nem tekint végtelen időkre, hanem a jelen életet vizsgálja, itt keresi a jelen boldogság feltételeit a jövő korok tökéletesedésének előmozdítására. Szemére vetették, hogy nem ad semmire sem végleges feleletet, s az élet rejtélyeit még mindig sötétség fogja körül, de bizal-

mával, erős meggyőződésével segít bennünket, hogy az ár közepett megálljuk helyünket. Azt tartja, mint GOETHE, hogy nemcsak szemlélői vagyunk az időnek, hanem részt veszünk tevékenységében.

A túlvilági életről nem akar tudni; azt mondja, hogy a természet és az ember az, ami. Minden egy hatalmas egésznek része s az élet minden napja az örök jelennek része s nem egy ismeretlen jövő előkészítője; az örök jelent nem választják részekre bástyák, falak. Aldásnak tekintti, hogy a jövőt fátyol fedi, mert ez tanít arra, hogy a jelennek éljünk. EMERSON a jelen életnek, a jelen világnak bölcsésze.

Ellentétben NIETZSCHE-vel, aki sem vallásról, sem erkölcsről nem akar tudni, mert erőtlén embereket nevel, EMERSON azt tartja, hogy az erkölcsi törvény tartja fenn a világrendet. Az erkölcstan fölötté áll a művészetnek, a költészetnek s ebből a szempontból ítéli meg – ferdén – SHAKESPEARE-t és GOETHE-t. EMERSON egy új vallást erkölcstani alapon építene fel. A nemzeti elemet EMERSON mindenütt kiemeli; minden nemzet civilizációjá is annak saját szelleme szerint fejlődik ki. A társaséletet elengedhetetlennek tartja, de ne közös étkezésben nyilvánuljon; nem a sokaság fogalma a döntő, hanem a benső kapocs, a közös cél s a lelki vonzalom. A társadalom alapjának tartja a műveltséget, a modort, az érintkezést, a productiv munkát és a közös tevékenységet.

Három fő eszmekör különböztethető meg EMERSON gondolkodásában: Optimismus, Idealismus és Individualismus. CARLYLE-nak azt írja egyszer, hogy egész philosophiája megnyugvást és optimismust hirdet. A pessimista azt nézi, ami van, az optimista azt, ami lehet. EMERSON szerint a természet a végtelenség hírnöke s az ember mindent elérhet. Az életfolyamatok mind a fejlődésre utalnak. A tudatlan csodálkozik azon, ami szokatlan, a bölcs a megszokott ejti csodálatba. A nagy WHITMAN szintén ezt hirdeti: A természet mindent formában, kötve mutat élénk, az értelem áthat a formán, felismeri, hogy a fény minden, mely a tárgyakra esik, csak tüneményeket ismerhetünk. A tünemények mögé a szépség visz; a szépségben sejtjük a való világot. A szépség hirdetője a költő. Az ő végcélja a szépség s ebben különbözik a philosophustól, ki az igazság képviselője. A természet a szép ösvé-

nyén áthaladva lesz művészetté s ezen át tér vissza is a művészet hozzá.

A művészetnek nem maga a művészet a célja: magasabbra tör, célja ember és természet teremtése, a lélek nemesítése, az ízlés fejlesztése, erkölcsi alapon jobb nemzedékek útjának egyengetése. EMERSON költő is volt s mint ilyen beigazolta azt, amit a költőről mond. A költő szerinte a mindenség középpontjában van s hatalma van az égen és a földön; nagysága abban áll, hogy azt hirdeti, amit még senki sem látott; az eszméket rejtélyes mélyükről napvilágra hozza s lelke fényével beragyogva állítja elénk.

EMERSON, mint költő, hevülni is képes, de nem szívében, hanem eszében: az érzés nála gondolat.

Optimismusának és idealismusának méltó kiegészítése individualismusa. Tanuljunk minden irányban, de legyünk hívek önmagunkhoz. Az ember lelke álljon nyitva minden jó befolyás számára; legyen méltó lelkének nemesebb részéhez s ne várja, hanem teremtsen az alkalmat. Int az utánzástól, mely öngyilkosság. A lélek ne veszítse el függetlenségét. Ne te quae siveris extra, mondja. »Ne keresd magadat önmagadon kívül, mert legbensőbb meggyőződésedből, legspontánabb mozdulatodból maga az Isten beszél.« Ennek tudata legerősebben él a hősi lélekben, de csak abban a hősi lélekben, mely ellentéte NIETZSCHE hősi típusának. Ez nem lel boldogságra, mert az én-nek könyörtelen érvényesítésére tör. EMERSON szerint az igazi hősi lélek szerény öntudatban, fáradhatatlanul, csüggedés nélkül tör előre és elvégzi munkáját minden akadály ellenére. Az ilyen lélek átérzi, hogy a munka győzelem, hogy csak ott lehet szó győzelemről, ahol munka, ahol alkotás van. Annak az útja, hogy a világot megjavítsuk, az, hogy a helyesebbet, a jobbat megteremtjük; annak az útja, hogy a művészt meghódítsuk, az, hogy munkáját legyőzzük.

Bármit hirdet EMERSON, egy lebeg szeme előtt: az ember, ki a földön vándorol, de szeme irányuljon a csillagok felé.